

H.1256 (1840) TARİHLİ AMASYA NÜFUS DEFTERİ İLE H.1260-1261 (1844-1845) TARİHLİ AMASYA TEMETTUAAT DEFTERLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI DEĞERLENDİRİLMESİ

A COMPARATIVE ASSESMENT OF THE REGISTERS OF AMASYA THAT POPULATION AND COUNT OF REVENUES DATED 1840 AND 1844/1845

Selim ÖZCAN*

Özet

Amasya'da XIX. yüzyılın ilk yarısında yapılan, incelediğimiz nüfus ve temettuat sayımlarında, şehirdeki mahalle sayıları ile mahallelerdeki hane sayılarının iki sayım arasında 4 yıl gibi kısa bir süre geçmesine rağmen büyük değişkenlik göstermesi dikkat çekmektedir. Bunun uzun süren savaşlar, göçler, salgın hastalıklar ve dönemin kendisine has özelliklerden kaynaklandığını ifade edebiliriz. Aynı zamanda iki sayımdaki hane reislerinin isimleri ile yaptıkları mesleklerinin de büyük ölçüde birbirini tutmadığı gözlemlenmektedir. Bu da muhtemelen nüfus sayımının mahallinde değil, merkezde düzenlenen suretler olmasından, temettuat sayımlarının ise mahallinde yapılan orijinal kayıtlar olmasından kaynaklandığını düşünmekteyiz. Çalışmamızda bu iki nüfus sayımı arasındaki farklılığın sebepleri ortaya konulacaktır.

Anahtar Sözcükler: Amasya, Nüfus, Temettuat, Sayım, Mahalle.

Abstract

The rise of the population according to the Amasya census notebooks of the first decades of the 19 th century is significant concerning the numbers of the districts alongwith households at the down-town within a remarkable short duration such as 4 years between two compleated census. This process canbe estimated as the result of long term wars, migrations, epidemics and the specific sircumtances of the era. Meanwhile there are incoharance records of the names of the households and guilts' names between two census. This must be emerged because of the methodology of two census. The one, recorded at the down-town did not investigate the field but the one called "temettuat" caunted the people on the field and more elaborate investigation. In this study the reason of incoharance between two census records will be stated out.

Keywords : Amasya, Population, Count of Revenue, Census, District.

Giriş

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan XIX. yüzyıla kadar devletin topraklarına kattığı yerler, arazisi ve nüfusu ile birlikte yazılırdı¹. Bu yazımlarda esas amaç toprak

*Yrd. Doç. Dr. Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi/ selim.ozcan@amasya.edu.tr

ürünlerinden gelir almak olduğu için yazımlarda nüfusla ilgili ayrıntılı bilgiler yoktur. Ama araştırmacılar geliştirdikleri bazı teknikler sonrasında, bu yazımları tahmini nüfus tespitleri için kullanmışlardır. Osmanlı Devleti'nde, sınırların genişlemesiyle birlikte var olan devlet imkânlarını belirlemek amacıyla değişik tarihlerde tahrirler yapılmıştır. Daha çok klasik dönem olarak bilinen XV. ve XVI. yüzyıllarda gerçekleştirilen bu tahrirler sonrasında adına "Tapu Tahrir Defterleri" denilen defter koleksiyonları ortaya çıkmıştır. XVII. yüzyılda ise nadir olarak yeni fetihler sonrasında ve bölgesel olarak tahrirlerin yapılması devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin nüfus ile ilgili erken dönem bilgileri ise klasik dönemde periyodik olarak yapılan² daha sonraki dönemlerde de sıklıkla olmasa da tekrarlanan bu tahrirlerden tahmini olarak tespit edilebilmektedir³. XVIII. yüzyılda etkinliğini giderek artıran "avarız defterleri" sonraki yıllarda yerini "temettuat" adını vereceğimiz vergi bazlı nüfus kayıtlarına bırakacaktır. Bununla birlikte Osmanlı modernleşmesinde devlet bürokrasisine ait kayıtlar bir anlamda Osmanlıdaki sosyal yapının genel maksatlı nüfus sayımlarının öncülüğünü yapmıştır. Mahalle muhtarları ve imamlarının kayıtları vergi bazlı olmayan ve sosyal yapıyı da her 50 haneye bir mahalle muhtarı her 20 haneye bir imam ya da karabaş kıstası ile ölçmeye çalışan öncü bir çalışma olarak ele alınmalıdır⁴.

XIX. yüzyılla birlikte hane esas alınarak yapılan sayımlar yanında, ilk defa 1830-1831 yıllarında askeri ve ekonomik gücün belirlenebilmesi amacıyla hanedeki erkeklerin sayılmasını temel alan nüfus sayımı geleneği başlatıldı. Araştırmamıza konu olan H. 1256 (1840) tarihli Amasya nüfus defteri de ilk nüfus sayımından sonra düzenlenmiş olan defteridir.

XIX. yüzyılda uygulanan diğer bir sayım ise yeni tahrir usulüne göre hane reislerinin künyesi varsa mesleği, sakin olduğu mahalle ve köyü yazılarak⁵ tutulan temettuat kayıtlarıdır. Bu sayımlar sonrasında da adına "Temettuat Defterleri" denilen defter koleksiyonu serisi meydana geldi. Temettuat tahrirlerinin yapılmasının en önemli amacı devletin ekonomik potansiyelini belirlemek olmasına rağmen, tahrirler hane

¹ Abdurrahman Vefik, *Tekâlifî Kavaid*, c.II, Dersaadet, 1300, s.387

² Kemal H. Karpat, *Osmanlı Modernleşmesi Toplum, Kurumsal Değişim ve Nüfus*, Çevirenler, Akile Zorlu Durukan, Kaan Durukan, İmge Kitapevi, Ankara, 2002, s. 41-42

³ Numan Elibol, "Osmanlı Devletinde Nüfus meselesi ve Demografi Araştırmaları", *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Isparta. 2007, c.12, s. 2, s. 137

⁴ Mehmet Yavuz Erler, "Osmanlı Nüfus Kayıtlarına Dair Alternatif Bir Kaynak: Defter-i Liva-i Canik (1837)", *The Journal of International Social Research (Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi)*, Volume 2, Issue: 8, Summer 2009, s. 169-190.

⁵ Said Öztürk, *Ondokuzuncu Yüzyılda Söğüt Kazası'nın Sosyal ve Ekonomik Özellikleri*, VIII. Osmanlı Sempozyumu, Söğüt, 1994, s.51.

reisleri esas alınarak yazıldığından, aynı tapu tahrirlerinde olduğu gibi temettuat sayımlarından nüfus hakkında da tahmini bilgilere sahip olabilmekteyiz.

Mevcut çalışmalarda temettuat defterlerinin, Tanzimat'ın ilanından sonra tutulmaya başlandığı genel olarak da H.1260-1261 (1844-1845) yıllarına ait olduğu, kısmen H.1256 (1847) tarihli defterlere de tesadüf edildiği ifade edilmektedir⁶. Bu tarihler haricinde temettuat defterlerine rastlanılmadığı belirtilmektedir. Oysaki Başbakanlık Osmanlı Arşivinde dört adet 1248 (1833) tarihli Kıbrıs'a ait temettuat defteri bulunmaktadır⁷. Dolayısıyla temettuat sayımlarının Tanzimat öncesinde başladığını belirtebiliriz.

Değişik tarihlerde düzenlenen bu temettuat defterlerinin şekil olarak aynı muhteva olarak farklılıklarının olduğunu söyleyebiliriz. Şöyle ki; H.1248 (1833) tarihli defterlerde sadece mal varlığının tespitine esas teşkil edecek bilgilere rastlanırken, H. 1256 (1840) yılı defterlerinde mal varlığı, mal varlığının kıymeti, toplam temettuat ve toplam vergiye ait bilgilerde bulunmaktadır. H.1260 -1261 (1844-1845) ve H.1262 (1846) tarihli defterlerde ise daha ayrıntılı veri bilgileri, mal varlığı ve yıllık hasılat miktarlarına yer verilmekle birlikte mal varlığı kıymetlerine ait bilgiler yoktur⁸.

Çalışmamızın amacı H.1260-1261 (1844-1845) tarihli Amasya Temettuat defterlerindeki hane reisleri ile bu sayımdan yaklaşık 4 yıl önce yapılan ve hanedeki erkeklerin sayımını esas alarak tutulan nüfus defterindeki isimleri tespit ederek karşılaştırıp iki sayımın arasındaki farklılığın değerlendirilmesini yapmaktır.

Nüfus Defterleri

Osmanlı devletinde; klasik dönemde yapılan tahrir ve avarız sayımlarından sonra modern anlamda toprak yazımı vesilesi olmadan yapılan ilk nüfus sayımı II. Mahmud döneminde yapıldı. 1826 yılında yeniçeri ocağının kaldırılmasından sonra yerine kurulacak orduya alınacak asker potansiyelinin tespiti ile vergilerin dağılımı, tahsilinde görülen aksaklıkların düzeltilmesi ve cizyenin yeniden belirlenmesi⁹ amacıyla 1828-1829

⁶ Mübahat Kütükoğlu, "Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi Kaynaklarından Temettuat Defterleri", Belleten, C. LIX, Ağustos 1995, s.225, Ankara 1995; Mustafa Serin, "Osmanlı Arşivi'nde bulunan Temettuat Defterleri", I. Milli Arşiv Şurası, 20-21 Nisan 1998 Tebliğler-Tartışmalar, Ankara 1998, s. 7 17-728

⁷ BOA, Maliye Nezareti (ML. VRD. TMT. D, No:16152, 16153, 16154, 16155, Tarih; 1248 (1833)

⁸ Selahattin Özçelik, Tanzimat Öncesinde Girne Kazası, (Temettuat Defterlerine Göre), AÜ-DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi, C.XXII, S.34,Ankara.2003,s.36

⁹ Kemal H. Karpat, Osmanlı Nüfusu 1830-1914, Çeviren. Bahar Tırnakçı, İstanbul, 2010, s. 62-67, Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları), T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 43, Ankara. 2000, s.26

tarihinde yapılmaya başlandı. Nüfus sayımının ne şekilde yapılacağını belirlemek için özel bir meclis teşkil edilip, bu meclis tarafından talimatlar hazırlandı¹⁰. Fakat aynı yıllarda Osmanlı-Rus savaşının zuhur etmesiyle sayım tüm ülkede uygulanamadı. Savaşın sona ermesiyle 1830-1831 yılları içerisinde sayımlar yeniden başlatılarak tamamlandı¹¹. Sayımda sadece hanelerdeki bir yaşından yüz yaşına kadar Müslim ve gayrimüslim erkek nüfus sayılmaya çalışıldı. Sayımı önceki tahrirlerden ayıran en büyük fark da budur. Böylece devlet askerlik açısından Müslüman, vergi bakımından gayrimüslim nüfusun miktarını öğrenmiş olacaktı.

Sayıma tabi olan erkek nüfusun bir nevi tasviri yapıldı. Yani hanedeki erkeklerin fotoğrafı çekilirdi. “uzun boylu kara sakallı açık alınlı şaşlı gözlü” gibi¹², bu durum araştırma konumuz olan H.1256 (1840) tarihli Amasya nüfus defterinde de ” orta boylu, köse sakallı veya kısa boylu ter bıyıklı”¹³ şeklinde fiziksel özelliklere göre farklılıklar göstererek yer aldığı görülmektedir. Aynı zamanda şahısların isim, şöhret ve durumları kayd edilirken, on dört yaşından kırk yaşına kadar olup askerliğe elverişli olan şahıslar için ayrıca “mim” işareti konuldu¹⁴.

Askeri ve ekonomik gücün belirlenmesi amacının sonucu olarak Müslüman nüfus genel anlamda “matluba muvafık” (isteğe uygun) ve “matluba gayr-i muvafık (isteğe uygun değil) diye iki kısma ayrılarak yazılmıştır. Ayrıca “matluba gayr-i muvafık” olarak yazılanlar tekrar yaşlı, çocuk (küçük) sakat, amelmande (iş göremez) diye ayrıma tabi tutulmuştur.

Bazı yerlerdeki Müslümanlar için yaş sınırlaması yapılarak bir yaşından on altı yaşına, on altı yaşından kırk yaşına ve kırk yaşının üzerindeki olarak üç kategoriye ayrılmışlardır. Gayrimüslimler ise “cizyeye müstahak olan” ve “cizyeye müstahak olmayan” diye iki kısma ayrılmıştır. Cizyeye müstahak olanlar ödeyecekleri cizye oranlarına göre “ala”, “evsat” ve “edna” şeklinde, cizyeye müstahak olmayanlar da

¹⁰ BOA. HAT, 335/19217.

¹¹1831 Tarihli Nüfus Sayımı, Memalik-i Mahrusa-yı Şahanede 1247 Senesinde Mevcud olan Nüfus Defteri (Yüce Allah Tarafından Korunan İmparatorluğun 1247 Yılındaki Nüfus Defteri) Derleyen: Said Muhib Efendi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Yazma No:886. Bu Tahrir Enver Ziya Karal tarafından Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831, Ankara. 1947’de basılmıştır.

¹² Enver Ziya Karal, Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara. 1995, s.18, Nuri Adıyke, “Temettuat Sayımları ve Bu Sayımları Düzenleyen Nizamname Örnekleri” OTAM, S.11,Ankara.2000, s.771

¹³ BOA, NFS. d, No.2155, Tarih. 1256 (1840), s.121-133

¹⁴ Mahir Aydın, “Sultan II.Abdülhamid Döneminde Yapılan Nüfus Tahrirleri”, Sultan II. Abdülhamid ve Reformları Semineri 28-30 Haziran 1989, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.1990, s.81-87

ihtiyar, amelmande diye yeniden ayrılmışlardır¹⁵. Yapılan sayımlarda Müslümanlar ve gayrimüslimler ayrı defterlere yazılırken, şahısların yerli ve yabancı olma durumları da gösterildi.

Nüfus sayım sürecinde yapılanların yanında, sayımın tamamlanmasından sonra yapılacak işlerin takibini yapmak amacıyla idari teşkilatlanmaya gidildi. Sayımda görevli memurlar hazırladıkları defterleri İstanbul'a göndermeye başlayınca defterlerin değerlendirilmesi ve korunması ile ilgilenmek¹⁶ sayımda belirlenen vergileri hesaplamak ve nüfus değişikliklerini tespit etmekle görevli bir dairenin kurulması düşünüülerek, 1831 yılında "Ceride Nezareti" yapılandırıldı¹⁷.

Merkezde kurulan ceride nezaretine bağlı olarak taşradaki eyalet ve sancaklarda ise nüfus işlerine bakmak üzere "Defter Nazırlıkları" oluşturuldu¹⁸. Bu nazırlıklarda memur olarak defter nazırı, mukayyid ve kâtipler görevlendirildi.

Defter nazırlıklarının görevleri; sancakta ve sancağa bağlı kaza ve köylerde doğanları, sancağa gelip yerleşenleri nüfus defterlerine kaydetmek, ölenler ile göç edenleri defterden silmek, seyahat etmek isteyenlerin almak zorunda oldukları mürur tezkereleri işleriyle ilgilenmekti. Aynı zamanda defter nazırları düzenledikleri bu kayıtları üç ayda bir merkezdeki ceride nezaretine göndereceklerdi. Ancak bu sürenin kısa olduğu düşünülerek altı ayda bir bu defterlerin merkeze gönderilmesine karar verildi¹⁹. Bu işlerin yürütülebilmesi için sancak merkezlerinde "Defter Nazırı Dairesi" ve "Jurnalhane" denilen daireler açıldı²⁰.

İlk genel nüfus sayımı olan 1831 sayımı, aynı yılın ortalarında tamamlandıktan sonra sayımlar altı aylık nüfus yoklamaları şeklinde sürdürüldü. Bunu dışında zaman zaman ülkede genel ve bölgesel nüfus sayımları da yapıldı. Bir sonraki nüfus sayımı 1844 yılında orduya düzen vermek ve askere alma usulünü değiştirmek amacıyla yapılmaya başlandı. Bu sayımlardan sonra 1852, 1856, 1882,1885 ve 1903/1904 gibi

¹⁵ Karal, a.g.e, s.18-19

¹⁶ M. Aydın, a.g.m., s. 90.

¹⁷ Cevdet Küçük, "Ceride Nezaret", TDV.İA, C.VII. İstanbul, 1993, s.409

¹⁸ Adem Çimen, "Sayım, Kayıt Düzeni ve Teşkilatlanma Açısından Osmanlıda Nüfus Hizmetleri", Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14/3, Ankara. 2012, s.203

¹⁹ Salih Kahrıman, Fevzi Gür, Amasya Nüfus Defteri 1840, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Amasya 2012, s.5

²⁰ Musa Çadırcı, Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı, Türk Tarih Kurumu, Ankara.1997, s. 45-48

değişik tarihlerde bölgesel veya genel nüfus sayımları yapılarak, kayıtların güncel tutulmasına çalışıldı²¹.

Osmanlı Devleti döneminde değişik zamanlarda farklı amaçlarla yapılan tahrirler sonrasında tutulmuş olan defterler ya düzenlendikleri dönemler göz önünde bulundurularak adlandırılmış. (ilk dönem için Tapu Tahrir Defterleri, sonraki dönemler Ceride Odası Defterleri, Nüfus defteri ve Temettuat Defteri) Ya da benzer kayıtlar yine farklı fon adları içine (Bab-1 Defteri Ceride Odası Defterleri, Maliye Nezareti Ceride Odası Defterleri, Nüfus Defterleri) şeklinde kaydedilerek isimlendirilmiştir²²

XIX. yüzyılda yapılan nüfus sayım ve yoklama kayıtlarının muhafaza edildiği önemli bir evrak grubu ise “Nüfus Defterleri” olarak adlandırılan ve “NFS.d” kısaltması ile bilinen defter fonudur. Çalışmamıza konu olan Amasya nüfus defteri de bu fona ait H.1256 (1840) tarihli ve 2155 numaralı nüfus defteridir²³.

Temettuat Defterleri

Osmanlı Devleti’nde; XIX. yüzyılın başlarında iki farklı yazımın planlandığı ve ikisinin de uygulamaya konulduğu anlaşılmaktadır. Bu yazımlardan ilki yukarıda izah ettiğimiz ilk nüfus sayımıdır. İkincisi ise temettuat yazımlarıdır. Osmanlı Devleti’nde ilk dönemden itibaren XVII. yüzyıla kadar belirli aralıklarla, daha sonra ise nadiren uygulanan tapu tahrir geleneğinin bir devamı olarak bazı farklılıklar arz eden temettuat sayımlarını aynı zamanda birer nüfus defteri olarak düşünebilirsiniz²⁴.

Temettuat nizamnamelerinde, bu sayımların nüfus sayımları ile birlikte düşünüldüğü görülmektedir. Bir numaralı temettuat nizamnamesinin başlığı “Emlak ve Nüfus Tahrirlerinin Talimatnamesidir”²⁵. Tanzimat-ı Hayriye Usulünce Emlak Tahriri Usulü başlıklı nizamnamenin içinde ”nüfus tahriri” başlığı vardır²⁶. Bu bakımdan temettuat defterleri incelendiğinde, bu defterlerin uygulamada nüfus defterlerindeki özellikleri yansıttığı anlaşılır.

²¹ Salih Kahrıman, Fevzi Gür, a.g.e, s.6-7

²² Mehmet Gümüş, “Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları ve Bu Sayımları İçeren Kayıtların Tahlili”, Akademik Bakış, C.8, S.15, Ankara. 2014, s.229

²³ BOA, NFS. d, No, 2155, Tarih. 1256 (1840)

²⁴ Nuri Adıyeke, a.g.m, s.771

²⁵ B.O.A. ML. VRD. TMT. No. 17534.

²⁶ Nuri Adıyeke, a.g.m, s.771

Temettuat Defterleri; Osmanlı Devleti'nde herkesin kazancıyla ilgili olarak devlete verdiği vergi demek olan temettü vergisinin düzenli olarak toplanabilmesi için hane reisine ait gerekli olan bilgilerin yazıldığı defterdir.

Yazımlara kaynağı belli olan veya belli olmayan hane reisine ait tüm gelirler yazılıyordu. Çiftçi, esnaf, tüccar, nakliyecisi, ırgat gibi tüm sektörler gelirleriyle kaydediliyordu. Gayrimenkul kira gelirlerinin yanında kaynağı belli olmayan gelirler de zuhurlar temettuatı gibi adlarla yazılıyordu. Böylece “beyana dayanmakla birlikte tahrir dayanan bir gelir vergisine geçilmiş oluyordu”²⁷. Bundan dolayı tahrirlerin adı temettuat (kar-kazanç) yazımları olarak kaydedilmiştir. Sonuçta; temettuat sayımlarının kısa dönemdeki amacı “toplam vergi yükünün bölgeler ve kişiler arasında daha adil dağılımını sağlamak”²⁸, uzun dönemdeki amacı ise geniş bir mali reformun verilerini tespit etmektir.

Defterlerin yazımından birinci derecede muhassıllar sorumlu idi. Fakat yazımlar yapılırken yerel unsurlardan da faydalandığı anlaşılmaktadır. Bu durum, temettuat sayımlarını önceki sayımlardan farklı da kılmaktadır²⁹. Kaza meclislerinin bilgisi dâhilinde sayım işlerini yapmak için vücutdan birkaç kişi görevlendiriliyordu³⁰. Yazımın yapılmasında muhtarlar ve imamlar da hazır bulunuyorlardı.

Defterlerin yazımı görevlilerce kendilerine verilen ve temettü sayımlarının sistemli usulüne uygun yapılması amacıyla vali ile defterdarlara gönderilen “Talimat-ı seniyye”³¹ ve numunelere³² göre yapılması istendiğinden tahrirler köy köy ardından büyük yerleşim yerleri mahalle mahalle yazılmıştır. Her köy veya mahallenin ayrı bir deftere yazılması esas olmakla birlikte bir kaç boş sayfa bıraktıktan sonra bir başka birim aynı deftere yazılabiliyordu. Nitekim aynı deftere bazen iki yakın mahalle veya iki yakın köy yazılmıştır³³. İncelediğimiz Amasya temettuat defterlerinde ise her mahalle veya köy ayrı bir deftere yazılmakla beraber, aynı mahallede yaşayan Müslümanlar ile reaya aynı deftere yazılmıştır. Önce Müslümanlar yazıldıktan sonra

²⁷ Abdüllatif Şener, Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Sistemi, İşaret yayımları, İstanbul.1990, s.108

²⁸ Tefvik Güran, "Osmanlı Tarım Ekonomisi, 1840-1910", I. Ü. İktisat Fakültesi, Türk İktisat Tarihi Yıllığı, S.I, İstanbul, 1987, s. 296.

²⁹ Güran, a.g.m, s. 296.

³⁰ Abdurrahman Vefik, a.g.e, s. 14.

³¹ BAO. MSM. No: 58/5, 58/6.

³² BOA. MSM. NO: 65/1.

³³ Nuri Adıyeke, a.g.m, s.779

bazen bir veya yarım sayfa bazen de hiç boş sayfa bırakılmadan reayaların yazımı yapılmıştır³⁴.

Temettuat defterlerinde hane esasına dayanan yazım usulü uygulandığından, tahririn yapılmasını düzenleyen nizamnamelerde, nüfus defterlerinde olduğu gibi hane reislerinin tariflerinin yapılması yani bir fotoğrafının çizilmesi istenmiştir. Bazı yerlerde bu isteğe uygun davranılarak tutulan defterlerde bu tür yazımlar yapılmıştır. Örneğin; H.1256 tarihli temettuat defterlerinde³⁵ ve H.1261 tarihli Bergama temettuat defterlerinde bu kurala uyulduğu ifade edilmektedir³⁶. Bazen bu kurala hiç uyulmadığı görülmektedir. Örneğin; Sinop'a³⁷, Merzifon'a³⁸ ve konumuz olan Amasya'ya³⁹ ait temettuat defterlerinde belirtilen bu tanımlamalar yapılmamıştır. Ama hane reislerinin adları bazen baba adı veya sülalelerin adı, bazen de hane reislerinin belirli kişisel özelliklerini ifade eden sıfatlar kullanılarak yazılmıştır.

Temettuat tahrirleri, yazımı yapılan Müslüman mahalle ve köyde birinci muhtar (muhtar-1 evvel) ve ikinci muhtar (muhtar-1 sani) ile imam, gayrimüslimlerin yazımı ise papaz ve kocabaşları tarafından yapılmıştır. Tahrir işlemi bittikten sonra tahririn tam ve eksiksiz yapıldığını herhangi bir şekilde suiistimale ve istismara fırsat verilmediğini ve hakkaniyet ölçülerinde gerçekleştirildiğine dair not düşülerek, sorumluların tasdik anlamında mühürlerinin olması zorunlu idi. Fakat bazı tahrirlerin sonunda mühür olmadığı bunun yerine “bende” kelimesi yazılıp bırakılmıştır. Bu da defterlerin hepsinin orijinal olmayıp bir kısmının muhtemelen merkezde çıkarılmış suretler olduğunu göstermektedir⁴⁰.

Amasya temettuat defterlerinde belirtilen notu düşmeden çoğunluğunda yazımı yapan üç sorumlunun mührünün olduğu sadece dört mahallenin defterinin sonunda birinci ve ikinci muhtarın mührünün bulunduğu imamın mührünün olmadığı görülmektedir⁴¹. Müslümanlar ile reaya birlikte yaşadıkları mahallelerde aynı deftere yazılmışlardır. Ama defterlerin sonunda reayaların sayımlarını yapan görevlilerin değil, çoğunlukla Müslümanların sayım görevlileri olan iki muhtar ile imamın mührü

³⁴ BOA, Maliye Nezareti, (ML. VRD. TMT), NO:13025, 12945, 12982, 12928, Tarih. 1260-1261

³⁵ Mübahat S.Kütükoğlu, “Osmanlı Sosyal Ve İktisadi Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri”, Belleten, C.LXIII, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara. 1995, s. 398

³⁶ Nuri Adıyeke, a.g.m, s.771

³⁷ BOA, Maliye Nezareti (ML. VRD. TMT), NO: 4654, 4655, 4675, 4676,4677, Tarih 1260-1261

³⁸ BOA, Maliye Nezareti, (ML. VRD. TMT), NO:12996, 14166, 14172, 14178, 14184, Tarih. 1260-1261

³⁹ BOA, Maliye Nezareti, (ML. VRD. TMT), NO:12822, 12831, 12867, 12900, Tarih. 1260-1261

⁴⁰ Mübahat S.Kütükoğlu, a.g.m, s.398

⁴¹ BOA, Maliye Nezareti, (ML. VRD. TMT), NO:12968, 12940, 12997, 12912, Tarih. 1260-1261

bulunmaktadır. Görevlilerin mühürlerinin olması da, defterlerin orijinal olup yazımın bizzat mahallinde yapıldığını göstermektedir.

Tahrir işlemi tamamlanan köylerin defterleri bağlı olduğu kaza merkezine iletilerek burada kaza meclisince kazanın mahalle defterleri ile birlikte kontrol edilip, bir üst birim olan sancaklara gönderilecekti. Sancaklara gelen defterler buralarda tutulan defterlerle beraber vali ve defterdara kontrol ettirildikten sonra temize çekilerek, ciltlenerek eyalet merkezlerine iletilecekti. Eyalet merkezlerinde ki defterler, kontrol imkânının durumuna göre imar meclisi memurları tarafından tetkik edilecek, kontrol imkânı mümkün değilse vakit kaybetmeksizin vali, mutasarrıf ve defterdarlar tarafından merkeze gönderilecekti.

Merkezde maliye varidat kaleminde toplanan defterler içerisinde en fazla 1261 (1844) yılında yazımı yapılan defterler vardır. Amasya temettuat defterlerinin çoğunluğu da bu yıla aittir. H. 1261 (1844) yılında tutulan defterlerin tertip usulü; Amasya temettuat defterlerinde uygulandığı gibi, ilk sayfada eyalet, sancak, kaza ve mahallelerin adları yazılarak düzenlenmiştir. Örneğin, “Sivas Eyaleti Mülhakatından Amasya Kaymakamlığı dâhilinde kâin Amasya Mahallatlarından Bayezid Paşa Mahallesi Ahalilerinin emlak ve arazi ve Temettuatlarını Mübeyyin Defterdir”⁴². Şeklinde başlık yazıldıktan sonra mahallede birden başlanarak hem sıra numarası hem de hane numarası verilmiş. Hemen alt satırda ise hane reislerinin isimleri ve şöretleri yazılmıştır. Eğer hane reisi evde yoksa veya merhum ise eşinin ve çocuklarının ismi yazılmıştır. Bunların dışında yazımın amacına yönelik olarak hane reisinin mesleği, verdiği vergileri ve sahip olduğu hayvanatı ile emlaki yazılmıştır.

Bayezid Paşa mahallesindeki Müslüman hane reislerinin yazımı bittikten sonra bir sayfa boş bırakılıp “Mahalle-i Mezkurda Mütmekkin Ahali-i Reayanın Emlak ve Arazi ve Temettuatlarını Mübeyyin Defterdir”⁴³. Başlığı altında aynı usulle reayaların yazımı yapılmıştır. Defterin en sonunda ise icmal yekûn vergi ve temettuatlar verilmiştir. Altına ise muhtarı sani, muhtarı evvel ile imamın mühürleri vurularak tahrir tamamlanmıştır. Reayanın yazımından sorumlu olan papaz ile kocabaşların mühürleri bulunmamaktadır.

⁴²BOA, Maliye Nezareti, (ML. VRD. TMT), NO:12968

⁴³BOA, Maliye Nezareti, (ML. VRD. TMT), NO:12968

H.1256 (1840) Amasya Nüfus Defterleri İle H.1260-1261 (1844-1845) Temettuat Defterlerinin Karşılaştırılması

Amasya’da 4 yıl ara ile yapılan ve çalışmamıza konu olan nüfus sayımı ile temettuat sayımlarındaki mahalle ve hane sayıları arasında farklılıkların olması dikkat çekmektedir. Şehirde; nüfus sayımına göre 55 mahalle bulunduğu, 23’ünün Müslüman, 32’sinin Müslümanlar ile gayrimüslimlerin birlikte yaşadıkları mahalleler olduğu anlaşılmaktadır. Birlikte yaşanan mahallelerin 21’inde Müslümanların, 11’inde ise gayrimüslimlerin çoğunlukta oldukları gözlemlenmektedir.

Temettuat sayımlarına göre ise, 48 mahallenin mevcut olduğu, bunlardan 17’sinin Müslüman, 31’ininde Müslümanlar ile gayrimüslimlerin ortak yaşadıkları mahalleler olduğu görülmektedir. Ortak yaşanan mahallelerin yine 21’inde Müslümanların, 10’unda da gayrimüslimlerin çoğunlukta oldukları anlaşılmaktadır. İki sayıma göre sadece gayrimüslimlerin ikamet ettikleri mahalle bulunmamaktadır.

Nüfus sayımından 4 yıl sonra yapılan temettuat sayımlarında mahalle sayısının 3’ü Müslüman, 4’üde Müslümanlarla gayrimüslim birlikte ikamet ettikleri olmak üzere toplam 7 mahalle kadar azaldığı gözlemlenmektedir. Nüfus defterinde yer alan bu 7 mahallenin toplam nüfusunu da 784 (sadece erkek nüfus) olduğu anlaşılmaktadır. Buda nüfus defterindeki şehrin toplam nüfusunun yaklaşık 1/10’ine karşılık gelmektedir⁴⁴.(Bkz. Tablo: 1)

Temettuat sayımlarındaki mahalle sayısının eksik olmasını, bu sayımların mahalle bazında yapılmış olmasından bazı mahalle defterlerinin başka tasniflere karışmış olabileceği şeklinde açıklayabiliriz. Nitekim Osmanlı Arşivinde “Maliyeden Müdevver” ve “Kamil Kepeçi” gibi farklı tasnifler içerisinde sayıları çok azda olsa temettuat defterlerine rastlanılmıştır⁴⁵.

Temettuat sayımlarındaki mahallelerin tamamı bazı isim değişikliğiyle de olsa nüfus sayımında belirtilen mahalleler arasında yer almaktadır. Örneğin; Gümüşlüzade, nüfus defterinde Gümüşlüoğlu, Çevikçe (Çökçe), Bağihelkıs (Helkisbağı), Cami-i Enderun (Enderun Camii), Sıraböcekli (Sıraböcekhane) şeklinde Pazar-ı Süfla mahallesi de Aşağıpazar adıyla mevcuttur. Nüfus sayımında köy olduğu belirtilen Kayabaşı ve Sıraböcekhane, temettuat sayımlarında ise mahalle olarak kayıt edilmiştir.

⁴⁴Salih Kahriman, Fevzi Gür, a.g.e, s.53-54

⁴⁵Said Öztürk, Türkiye’de Temettuat Çalışmaları, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, 2003, s. 287

Amasya’da iki sayımdaki mahallerin hane sayılarıyla, ikamet eden Müslüman ve gayrimüslim nüfusta değişkenlik göstermektedir. Tabii ki zaman içersin de şehirdeki mahalleler arasında nüfuslarının farklılıklar arz etmesi doğal sebeplerden ötürü olağandır. Fakat bu farklılığın kısa süre içerisinde nicelik olarak ortaya çıkması dikkat çekicidir.

Şöyle ki; nüfus sayımında Acemali ve Saraçhane mahallelerinde gayrimüslim hane yok iken, 4 yıl sonra yapılan temettuat sayımlarında, Acemali mahallesinde 39, Saraçhane’de 32 ve Pirinçi’ de 2 gayrimüslim hanenin olduğu gözlemlenmektedir. Bunu da şehirde mahalle sayısının azalmasından şehrin diğer mahallelerinden veya dönem itibariyle savaşların yoğunlaşması sebebiyle kırsal kesimden yapılan göçler sonrasında ortaya çıkan şehir içi ikamet hareketliliği olarak değerlendirebiliriz.

Ayrıca; temettuat sayımında sadece Müslümanların yaşadığı Karatay mahallesinde ve iki unsurun birlikte yaşadığı Kazgancı, Pazar-ı Süfla ve Uzunmustafa mahallerindeki Müslümanların, yine birlikte yaşanan Bağihelkıs, Darüsselam, Gümüşlüzade, Saray ve Temenna mahallelerindeki gayrimüslimlerin hane sayılarının iki sayımda da aynı olduğu görülmektedir. Bunların dışında gerek Müslümanların yaşadıkları gerekse birlikte ikamet edilen mahallelerde hane sayılarında artma ve azalma şeklinde hareketliliğin mevcut olduğu gözlenmektedir

Tablo 1: Amasya H.1256 (1840) Nüfus Defteri ile H.1260-1261 (1844-1845) Temettuat Defterlerinde olan Mahalleler

Sıra No	Mahalle Adı	Nüfus Defteri		Temettuat Defteri		Sıra No	Mahalle Adı	Nüfus Defteri		Temettuat Defterleri	
		Hane Say		Hane Say				Hane Say.		Hane Say.	
		Müs	G. Müs	Müs	G. Müs			Müs	G. Müs	Müs	G. Müs
1	Acemali	41	-	45	39	29	Kılıççı	28	19	31	16
2	Ahi Sadettin	25	-	-	-	30	Kurşunlu	45	-	50	-
3	Aşağı Suvadiye	6	74	4	80	31	Kocacık	18	11	22	9
4	Bağı Helkıs	23	9	21	9	32	Köprübaşı	10	7	-	-
5	Beyazid Paşa	112	104	92	87	33	Köyceğiz	89	1	101	2
6	Bozahane	14	56	11	42	34	Mehmed Paşa	99	34	83	27
7	Cami-i Enderun	50	-	49	-	35	Pazar-ı Süfla (Aşağı Pazar)	6	19	6	21
8	Çeribaşı	84	34	72	41	36	Pervane Bey	30	13	25	12
9	Çevikçe	34	20	28	29	37	Pirinçi	23	-	14	2
10	Çırakçı	4	31	6	27	38	Recep	41	-	49	-
11	Daarüsselam	25	9	19	9	39	Sadehelkıs	45	29	-	-
12	Dere	45	60	22	66	40	Saray	25	2	31	2
13	Derehane	77	42	61	30	41	Sarachane	7	-	6	32
14	Eski Kethuda	39	31	30	23	42	Sıbkaddin	50	-	59	-
15	Fethiye	43	19	38	25	43	Sıraböceklik	33	-	12	-
16	Gazgancı	2	32	2	22	44	Sofular	50	48	49	46
17	Gök Medrese	59	-	62	-	45	Sofuzade	33	42	-	-
18	Gümüşlüzade	69	40	71	40	46	Şamlar	40	-	43	-

19	Hacı Hamza	42	26	35	28	47	Şamiçe	84	-	69	-
20	Hacı İlyas	93	-	-	-	48	Şeyh Garik (Şeyh Arık)	29	-	33	-
21	Hatuniye	18	-	19	-	49	Şeyhcuı	24	-	25	-
22	Hızır Paşa	54	-	56	-	50	Temanna	21	23	22	23
23	Hoca Süleyman	38	8	33	9	51	Uzun Mustafa	5	15	5	16
24	İslam	24	47	-	-	52	Üçler	94	-	106	-
25	Kamerüddin	53	-	45	-	53	Yakutiye	42	11	39	7
26	Karasenir	61	-	48	-	54	Yukarı Kale	13	-	-	-
27	Karatay	33	-	33	-	55	Yukarı Suvadiye	8	28	7	31
28	Kayabaşı	76	-	68	-						

Nüfus sayımından sonraki temettuat sayımına göre, Müslümanların ikamet ettiği 17 mahalleden; 10'unda toplam 48 hane artışın olduğu, 6'sında ise 66 hanenin azaldığı ve 1'ininde aynı kaldığı anlaşılmaktadır. Müslümanlar ile gayrimüslimlerin birlikte ikamet ettikleri 31 mahallenin 11'inde toplam 45 hane artışı,12'sinde 85 hanenin azaldığı, 5'inde gayrimüslim hanelerin aynı, 3'ünde ise nüfus sayımda olmayan temettuat sayımında yer alan 73 gayrimüslim hanenin olduğu görülmektedir.

Nüfus sayımında her mahallede bulunan iki muhtarın hane reisi olarak yazılmış olmasına rağmen, temettuat sayımlarında ise yazılmamışlardır. Dolayısıyla temettuat sayımlarında her mahalledeki hane sayısının değişken olmasının sebeplerinden biriside muhtarların kaydedilmemesidir.

108

Genellikle nüfus ve temettuat sayımı arasında hane sayısı olarak artma ve azalma şeklindeki hareketlilik en az 1 hane, en fazla 21 hane olarak gerçekleşmiştir. Örneğin; Bayezid Paşa mahallesinde 20 Müslüman, 17 gayrimüslim hane azaldığı, Üçler mahallesinde 12 Müslüman hane arttığı ve Sıraböcekli'de ise 21 Müslüman hane azalması şeklinde hareketliliklerin olması dikkat çekmektedir.

Amasya'da XIX. yüzyılın ilk yarısında yapılan incelediğimiz nüfus ve temettuat sayımlarındaki hane sayılarını temel aldığımızda genel olarak bir azalmanın olduğuna şahit olmaktayız. Nüfus sayımına göre; 2236 Müslüman ve 944 gayrimüslim toplam 3180 hane bulunmaktadır⁴⁶. Temettuat sayımına göre ise 1857 Müslüman, 852 gayrimüslim toplam 2709 hane vardır⁴⁷. İki sayım arasındaki farkın 471 hane olmasında, nüfus sayımının 7 mahalle daha fazla olmasındandır. Bu 7 mahallenin toplam hane sayısı olan 368'i, nüfus sayımlarındaki toplam hane sayısından çıkardığımızda toplam 2812 hane eder. Bunu da temettuat sayımındaki toplam hane sayısını çıkardığımızda, iki sayım arasında 103 hane kadar fark olduğu anlaşılır.

⁴⁶ Salih Kahrıman, Fevzi Gür, a.g.e, s.53-54

⁴⁷ BOA, Maliye Nezareti, (ML. VRD. TMT), Amasya Temettuat Defterleri, Tarih.1260-1261

İki sayıdaki toplam hane sayılarına baktığımızda, iki unsurunda hane sayılarında azalma olduğu, ama % 17'lik oranla Müslüman hanelerde azalma daha fazladır. Gayrimüslim hanelerdeki azalmanın % 9'luk gerileme ile daha az olduğunu görmekteyiz.

Müslümanların hane sayılarının azalmasına, Müslüman erkeklere yüklenen askerlik hizmeti yanında, uzun süren savaşlar sonunda kaybın çok olması, sağ kalanların ise çoğu kez 20 yıla aşkın askerlik yapmaya zorunlu tutulmaları sonrasında aile kurup hane oluşturamamaları etkili olduğunu, gayrimüslimlerin hane sayılarının eksilmesinde ise büyük metropollere yapılan göçlerin sebep olduğunu söyleyebiliriz. Aynı zamanda nüfus hareketliliklerinde; XIX. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı Devleti topraklarında salgın hastalıklardan veba ile kolera'nın yanında nakillerin ve içerisinde bulunan dönemin kendisine has özelliklerinin etkili olduğunu ifade edebiliriz.

Nüfus sayımı ve temettuat sayımları arasındaki mahalle sayıları, hane sayıları ve hanelerdeki değişkenlikleri değerlendirdikten sonra şimdi, yine iki sayımı aynı mahallede bulunan hane reislerinin isimleri ve mesleklerini karşılaştırarak değerlendirelim.

XIX. yüzyılın ilk yarısında Amasya'da yapılan ve çalışmamamıza konu olan nüfus sayımı ve temettuat sayımındaki aynı mahallelerdeki hane reislerinin isimlerinin ve mesleklerinin birbirini tutmadığını görmekteyiz. Yani temettuat sayımlarında hane reislerinin bazen baba adıyla veya sülale adıyla bazen de belirli özelliği belirten sıfatlar kullanılarak yapılan yazımlar ile 4 yıl önceki nüfus sayımında fiziksel özellikleri tasvir edilerek yapılan hane reislerinin tanımlamaları ile ifade edilen isimler arasında çoğunlukla bir uyumun olmadığı gözlemlenmektedir. Bu uyumsuzluğun tanımlama olarak olmaması normaldir. Çünkü iki sayımın tanımlamaları arasında farklılık vardır. Fakat tanımlanan hane reislerinin isimlerinin, mesleklerinin ve hane numaralarının birbirini tutmaması dikkat çekmektedir.

Temettuat sayımlarındaki 48 mahalleyi nüfus sayımında aynı adlarla yer alan mahallelerdeki hane reislerinin isimleri ile karşılaştırdığımızda bu uyumsuzluk gözlemlenmektedir. Şimdi, iki sayıdaki bütün mahalleleri karşılatırmak yerine en fazla hanenin bulunduğu Beyazıdpaşa mahallesindeki hane reislerinin isimlerini karşılaştıralım. (Bkz. Tablo: 2)

İki sayımda da, hane reislerinin yukarıda ifade edildiği şekilde tanımlanan isimleri ve meslekleri bulunmaktadır. Dolayısıyla Beyazıdpaşa mahallesinde ikamet

eden hane reislerinin isimlerinin ve mesleklerinin incelediğimiz iki sayımda da çok büyük farklılıklar olmadan yer alması gerekmektedir. Çünkü iki sayım arasında geçen süre çok kısadır.

Bayezıd Paşa mahallesinde nüfus ve temettuat sayımına göre birinci hanede mahallenin imamı bulunmaktadır. Fakat imamın ismi ilk sayım olan nüfusa göre “Yusuf oğlu Mehmed Efendi” 4 yıl sonraki temettuat sayımda ise “Mehmed Emin Efendi” şeklinde yer almış, mesleklerinin aynı olmasından, nüfus sayımında ikinci isim “Emin”, adının, temettuat sayımda ise baba adı yazılmamış olsa da aynı kişi olması muhtemeldir. Aynı şekilde iki sayımı karşılaştırdığımızda, nüfus sayımında 112, temettuat sayımında 92 Müslüman hanesi olan mahallede, hem aynı hanede aynı kişilerin bulunmadığını, hem de çoğunlukla aynı meslekleri yapmadıklarını müşahade etmekteyiz.

Nüfus sayımda 2’inci ve 3’üncü hanelerde muhtarlar bulunmakta, temettuat sayımında muhtarlar yazılmadığından yer almamaktadır. Nüfus sayımında, 4’üncü hanede ikamet eden ve mahalle mescidinin imamı olan “Merzifonlu orta boylu kır sakallı İbrahim oğlu Mehmet Efendi” ye, temettuat sayımlarında 59’uncu hanede imam ve bahçıvanlık yapan “Merzifonlu Mehmet Efendi” diye rastlanılmaktadır. Yine temettuat sayımlarında 3’üncü hanede sanatı olmadığı belirtilen “Kâtip Emin Efendi” yi, nüfus sayımında 106’ıncı hanede mal kâtipliği yapan “Orta boylu kır sakallı Hacı Abdullah oğlu Mehmet Emin Efendi” ile aynı kişi olabileceğini isim benzerliğinden dolayı düşünmekteyiz.

Nüfus sayımdaki hane reislerinin isimlerini ve mesleklerini aynı şekilde ve aynı hanede 4 yıl sonra yapılan temettuat sayımlarında görememekteyiz. Ancak zorlamalarla isim ve meslek benzerliğinden hareket ederek iki sayımda bazı hane reislerinin aynı kişiler olduğunu ifade edebilmekteyiz. Tablo. 2’ye baktığımızda koyu puntolarla isim benzerliği ve aynı mesleği yapma özelliğinden hareketle bu eşleşmeleri belirledik, yanlarına da hangi sayımdaki hane reisi ile aynı kişi olabileceğini not düşerek belirtmeye çalıştık ama belirlediğimiz hane reislerinin aynı kişiler olabileceğini kesin olarak söylemenin de zor olduğunu ifade etmek isteriz.

Bayezıd Paşa mahallesindeki hane reislerinin isimlerini iki sayıma göre karşılaştırdığımızda 30 hane reisinin isimlerinin benzerliği ve çoğunun da aynı meslekleri yapmaları dikkate alınarak aynı kişiler olabileceğini düşünmekteyiz.

Bu 30 hane reisinin, 18'inin mesleklerinin aynı olduğu, 6'sının ilk sayımdaki mesleğini değiştirdiği, 2'sinin ikinci sayımda ikinci bir meslek daha yaptığı, 2'sinin ilk sayımda bir mesleği olduğu ikinci sayımda ise olmadığı, 2'sinin de ilk sayımda mesleğinin olmadığı ikinci sayımda bir mesleğinin olduğu görülmektedir. Yani mesleki dağılımda da uyumsuzlukla karşılaşmaktadır.

Aynı zamanda iki sayıma göre mahalledeki hane reislerinden sadece 1'inci numarada bulunan imamın hane numarasının aynı olduğu, diğer hane reislerinin hepsinin hane numaralarının değiştiğini gözlemlemekteyiz. Bayezid Paşa mahallesinin ilk sayıma göre 112 olan hane sayısının 4 yıl sonraki temettuat sayımda 20 hane azalarak 92 haneye düştüğü, bu hanelerden de sadece 30 hanenin 4 yıl önce yapılan ilk sayımla benzerlik gösterdiği, 62 hanenin ise benzeşmediği, dolayısıyla bunların mahalleye yeni kayd edilenler olduğunu söyleyebiliriz. (Bkz.Tablo.2)

Sonuç olarak; Amasya'da iki sayımın mahallelerdeki hane sayılarını ve hane reislerinin isimlerini karşılaştırdığımızda büyük ölçüde uyum olmadığı anlaşılmaktadır. Bununda nüfus sayımlarının sancaklarda merkezdeki ceride nezaretine bağlı kurulan ve buralardaki nüfus işlerine bakmak üzere yapılandırılan defter nazırlıkları odalarındaki görevliler tarafından değil de, muhtemelen merkezdeki ceride nezareti görevlileri tarafından düzenlenmiş suretler olduğunu düşünmekteyiz. Eğer bizzat mahallinde görevlileri tarafından sayım yapılmış olsa idi. 4 yıl ara ile yapılan iki sayım arasında bu kadar uyumsuzluk ve farklılığın izahını zorlayacak hususların olamaması gerekirdi.

Buna karşın temettuat sayımları, Osmanlı Devletinde kendi alanında hane bazında ilk yapılan sayımlar olmasından, mahallinde yapılan ve daha itina gösterilen sayımlar olduğunu düşünmekteyiz. Çünkü bu sayımlar sonrasında devletin ekonomik potansiyelinin belirlenecek olması amaçlanmıştı. Yani hane reislerine ait olan ve kazanç getiren emtiaların doğru yazılması söz konusu idi. Herkesin kazancıyla alakalı olarak devlet vergi tahakkuk ettireceğinden ve ekonomik olarak içerisinde bulunduğu zor dönemde, kayıt dışını önleyerek gelirini artıracığından sayımların daha itinalı yapılması gerekmektedir.

Temettuat sayımlarının mahalli görevlilerce yapılması güvenliğini artıran diğer bir sebep olmuştur. Sayımın, Müslüman mahallelerde mahallin birinci ve ikinci muhtarı ile imamı tarafından yapılması ve yazım işlemi bittikten sonra sorumlu olan görevlilerin tasdik anlamında mühürlerinin olması zorunlu idi. Çalışmamıza konu olan temettuat sayımlarında da, aynı şekilde her mahallenin sayımının sonunda çoğunlukla bu üç

görevlinin mührünün olduğu görülmektedir⁴⁸. Bu da sayımların orijinal olduğunun işaretidir. Buradan da, Amasya temettuat sayımlarındaki hane sayılarının ve hane reislerinin isimlerinin hem ekonomik zorlamadan hem de mahallinde kayd edilmiş olmasından verilerine itibar edilmesi gerektiğini düşünmekteyiz.

Tablo 2: Amasya H.1256 (1840) Nüfus Defteri ile H.1260-1261 (1844-1845) Temettuat Defterlerindeki Hane Reislerinin İsimlerinin Karşılaştırılması

1256 (1840) BAYEZİD PAŞA NUFUS DEFTERLERİ			1260-1261(1844-1845) BAYEZİD PAŞA TEMETTUAAT DEFTERLERİ		
1	Çaliksuhte oğlu orta boylu kır sakallı Yusuf oğlu Mehmet Efendi	İmam	1	Mehmet Emin Efendi	Mahalle İmamı
2	Zileli oğlu orta boylu aksakallı Hacı İbrahim oğlu Mehmet	I. Muhtar	2	Saraç Mehmet Ağa	Saraç
3	Ağzı kara oğlu orta boylu kır sakallı Veli oğlu Ali	II. Muhtar	3	Kâtip Emin Efendi (106.H. Nüfus)	Sanatı olmadığı
4	Merzifonlu orta boylu kır sa kal İbrahim oğlu Mehmet Efendi (59.H Temettuat)	Mahalle Mescidi İmamı	4	Mahmut beyzade Hacı Hüseyin Ağa	Bezzaz Esnafı
5	Karavaiz oğlu orta boylu kara bı yıklı Hüseyin oğlu Ahmet	Bahçıvan	5	Kahvecioğlu Mehmet Ağa (30.H. Nüfus)	Bezzaz Esnafı
6	Usta Haliloğlu orta boylu kır sa kallı Halil oğlu Hasan	Duvarcı	6	Kırmlı oğlu Mustafa (17. H Nüfus)	Bahçıvan
7	Cılgısız oğlu uzunca boylu kum ral sakallı Ahmet oğlu Osman	Terzi	7	Külçü oğlu Ahmet	Irgat
8	Kalınbacak oğlu orta boylu köse sakallı Ahmedoğlu Ali	Bahçıvan	8	Sığırcı oğlu Hüseyin (19.H. Nüfus)	Bahçıvan
9	Deliceli oğlu orta boylu kara bı yıklı Hüseyin oğlu kel Hüseyin	Bahçıvan	9	Zaralı oğlu Hüseyin	Bahçıvan
10	Tellal oğlu orta boylu kır sakal lı Ahmet oğlu Mehmet(55.H. T	Tellal emttuat)	10	Berber oğlu Seyit Mehmet	Berber Esnafı
11	Sandıkçı Hacı Ahmed oğlu orta boylu kumral sakallı Hacı Ahmet oğlu Mustafa	Bahçıvan	11	Oğlakçı Oğlu Ömer (66. H Nüfus)	Bahçıvan
12	Dolapçı oğlu uzunca boylu kumral sakallı Abdürrahim oğlu İbrahim (46.H.Temett)	Bahçıvan	12	Maden oğlu Hüseyin (69.H.Nüfus)	Oduncu ve Gübreci
13	Tarakçıoğlu orta boylu köse sakallı Mustafa oğlu Süleyman(50.H. Temettuat)	Bahçıvan	13	Musa Hoca oğlu Musa (39. H Nüfus)	Bahçıvan
14	Mucuk oğlu orta boylu kır sa kallı Mehmet oğlu Süleyman(H.53 Temettuat)	Bahçıvan	14	Vermişli oğlu Ömer oğlu Halil (38. H. Nüfus)	Bahçıvan
15	Debbağ Halil oğlu kısa boylu Halil oğlu Halil	Bahçıvan	15	Keleş oğlu Mehmet	Alil
16	Murabba oğlu orta boylu sarı bıyıklı Ahmet oğlu Seyit Ahmet	Bahçıvan	16	Hacı Ali oğlu Mustafa (34.H Nüfus)	Fukara
17	Kırmlı oğlu orta boylu kum ral sakallı Hüseyin oğlu Mustafa (6.H.Temettat)	Bahçıvan	17	Nuri ağa (53. H Nüfus)	Demirci ve Bahçıvan
18	Uzunoğlu orta boylu kırca sa kallı Hüseyin oğlu Hüseyin	Bahçıvan	18	Gübreci maden oğlu	Gübreci
19	Sığırcı Ali'nin oğlu kısa boylu kumral sakallı Ali oğlu Hüseyin (8. H Tem)	Bahçıvan	19	Maden oğlu Abdullah	Semerci ve Bahçıvan
20	Lâdikli Alinin oğlu orta boylu ter bıyıklı Ali oğlu Mustafa (25.H Temettuat)	Nalbant Çırağı	20	Maden oğlunun üvey oğlu Mustafa	Bahçıvan
21	Kırmlı oğlu orta boylu kır sakal lı	Yok	21	Kalın bacak oğlu Hüseyin	Bahçıvan

⁴⁸ BOA, Maliye Nezareti, (ML. VRD. TMT), Amasya Temettuat Defterleri, Tarih.1260-1261

H.1256 (1840) Tarihli Amasya Nüfus Defteri İle H.1260-1261 (1844-1845) Tarihli Amasya Temettuat Defterlerinin Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi

	Mahmutoğlu Bıçakçı Ali				
22	Madenoğlu uzun boylu kır sakal lı Mehmet oğlu Mehmet	Kiracı	22	Mısırlı Hacı Mustafa (22.H. Nüfus)	Bahçıvan
23	Değirmenci Musa oğlu orta boy lu ter bıyıklı Ahmet oğlu Ömer	Bahçıvan	23	Karagöz oğlu Mehmet (59.H.Nüfus)	Bahçıvan
24	Dülger İsmail oğlu orta boylu ter bıyıklı İsmail oğlu İsmail	Bahçıvan	24	Mesti Mehmet oğlu Ömer	Amele
25	Zanalı emir oğlu uzunca boylu kır sakallı Mehmet oğlu Mehmet	Bahçıvan	25	Lâdikli Mustafa (20. H. Nüfus)	Nalbant Çırağı
26	Kasımoğlu orta boylu kumral sa kallı kasım oğlu Ahmet	Bahçıvan	26	Köprülü Mehmet (78. H Nüfus)	Bahçıvan
27	Yeğeni Kasımoğlu Mustafa oğlu Mustafa	Bahçıvan	27	Köprülü Osman	Bahçıvan
28	Ali kaya oğlu orta boylu köse sa kallı Ali oğlu Nabi	Yok	28	Silahtar Mehmet Ağa	Fukara ve Alil
29	Şerbetçi Ömer oğlu orta boylu kara sakallı Ömer oğlu Mustafa	Irgat	29	Darıcı oğlu Natır Mustafa	Natır ve Bahçıvan
30	Kahveci Ahmetoğlu orta boylu kara sakallı Ahmet oğlu Mehmet (5.H. Tem)	Terzi	30	Eskici Nebi	Bahçıvan
31	Gök Hüseyin oğlu orta boylu ka ra sakallı Hüseyin oğlu İbrahim	Bahçıvan	31	Keskici oğlu ve damadı Ömer	Bahçıvan
32	Gök Hüseyin oğlu orta boylu kara sakallı Hasan oğlu Mehmet	Bahçıvan	32	Ebemeli Abdullah (93. H Nüfus)	Bahçıvan
33	Geveze köse oğlu orta boylu kır sakallı Hasan oğlu Hüseyin	Keçeci	33	Çarkid oğlu Hüseyin	Kiracı
34	Hacı Alioğlu orta boylu kum ral sakallı Ali oğlu Mustafa (16. H Temmet)	Dilenci	34	Bacak oğlu Ahmet	Bahçıvan
35	Hacı Ahmet oğlu orta boylu kara sakallı Ahmet oğlu Seyit Ahmet	Bahçıvan	35	Göze köse oğlu Hasan	Gübrece
36	Tüysüzöğlü orta boylu kumral sakallı Abdullah oğlu Mustafa	Bahçıvan	36	Uncuoğlu İmam Ahme Efendi(109.H. Nüf)	Mahalle İmamı
37	Köse oğlu kısa boylu kara bıyıklı Mehmet oğlu Ali	Redif Askeri	37	Merkumun damadı Mustafa	Yok
38	Vermişli Ömer'in oğlu or ta boylu kumral sakallı Halil	Bahçıvan	38	Berber hafız oğlu Hüseyin	Bahçıvan
39	Musa Hocaoglu orta boylu sarı bıyıklı şerif Efendi oğlu Musa (13. H. Temettuat)	Bahçıvan	39	Göze köse oğlu İsmail	Bahçıvan
40	Bıçak oğlu orta boylu kara sakallı Ahmet oğlu Ahmet	Bahçıvan	40	Kesmükçü oğlu Osman 'ın oğlu sabi Osman ve şerikleri (47. H Nüfus)	Sabi oldukları
41	Etilikçi oğlu orta boylu kumral sakallı Mehmet oğlu Mehmet	Bahçıvan	41	Zezun zade Ali Bey	Yok
42	Mısırlı Ömer oğlu kısa boylu kumral bıyıklı Ömer oğlu Mustafa (22.H.Temett)	Bahçıvan	42	Duhancı Fazlullah oğlu seyit Ahmet	Terzi Esnafı
43	Saraç Hafızoğlu orta boylu kum ral sakallı Mustafa oğlu Seyit	Saraç	43	Köse oğlu kara Ali	Bahçıvan
44	Darıcı oğlu uzun boylu kumral sakallı Ahmet oğlu Hüseyin	Bahçıvan	44	Kureş Veli oğlu Hacı Veli	Sığır Çobanı
45	Ziyereli Hatipoğlu orta boylu aksakallı Alioğlu Hacı Ali	Dilenci	45	Feradika oğlu Ali	Bahçıvan
46	Kesmükçü oğlu kısa boylu kum ral sakallı İsmail oğlu Ali	Dikici	46	Dolapçı Oğlu İbrahim (12. H. Nüf)	Ma'nisi olduğu
47	Kesmükçü oğlu Osman oğlu Osman (40. H. Temmet)	Yok	47	Kaleli Oğlu Mehmet (48. H Nüfus)	Bahçıvan
48	Kaleli oğlu orta boylu kumral sakallı Mehmet oğlu Mahmut (48.H Temmettu	Oturakçı	48	Kara vaiz oğlu Hüseyin	Bahçıvan
49	Sakızcı oğlu uzunca boylu kumral sakallı Mehmet oğlu Hacı Mehmet(75.H.Tem)	Oturakçı	49	Bekmez oğlu Mustafa	Amele
50	Kaleli Hacı Hüseyin Efendi oğlu orta boylu aksakallı Hasan oğlu Abdülkerim	Bahçıvan	50	Tarakçı oğlu Süleyman (50.H.Nüfus)	Bahçıvan
51	Suhte oğlu orta boylu kır sakallı Mehmet oğlu Mehmet	Dilenci	51	Veli Mustafa oğlu Hafız	Bahçıvan
52	Kürt Velioğlu uzun boylu kır sakallı Veli	Sığirtmaç	52	Canlı oğlu Mustafa	Bahçıvan

	oğlu Hacı Mahmut				
53	Dumanoğlu orta boylu kumral sakallı Ahmet oğlu Nuri (17. H Temmettuat)	Demirci	53	Mucuk oğlu Süleyman(H.14. Nüfus)	Manav
54	Kerimoğlu uzunca boylu ak sa kallı Abdülkerim oğlu Kemeş Mehmet	Bahçıvan	54	Boladsız oğlu Mehmet	Kıracı
55	Zanalı oğlu uzun boylu kumral sakallı Abdullah oğlu Ali Bey	Sanatı olmadığı	55	Tellal oğlu Mehmet (10.H. Nüfus)	Tellal
56	Hacıahmetoğlu orta boylu kır sakallı Hacı Ahmet oğlu Tellal Hacı Bekir	Oturakçı	56	Hacı Ahmet oğlu Ahmet	Bahçıvan
57	Aşçı Alinin oğlu uzunca boylu kara sakallı Ali oğlu Hacı Seyit (57 H Temmett)	Aşçı	57	Aşçı Hacı Seyit (57. H Nüfus)	Aşçı
58	Hasan Efendioğlu orta boylu Kır sakallı berber Hasan oğlu Ali	İmam	58	Küçük Mustafa	Bahçıvan
59	Karagözoğlu kısa boylu kumral sakallı İsmail oğlu Mehmet(23.H.Temmettuat)	Bahçıvan	59	Merzifonlu Mehmet Efendi (4. H Nüfus)	İmam ve Bahçıvan
60	Topçuoğlu uzunca boylu kara sa kallı İsmail oğlu Osman	Demirci	60	Mahmut beyzade Mehmet Bey	Hattat
61	Deli Mustafa oğlu uzunca boylu kara sakallı Mustafa oğlu Hafız Hüseyin	Bahçıvan, Değirmenci	61	Göndesli oğlu Mehmet	Bahçıvan
62	Orta boylu kır sakallı İsmail oğlu Çukadar Mehmet	Dilenci	62	Diş oğlu Mehmet	Bıçakçı Esnafi
63	Kıvılcım oğlu uzun boylu kara sakallı seyit Ali oğlu Hacı Mehmet	Muhzır	63	Kayın Halil	Tımarlı Sipahi
64	Hacı Halil oğlu uzunca boylu kara sakallı Mehmet oğlu Abdullah	Irgat	64	Hacı Ahmet oğlu Seyit Mehmet	Bahçıvan
65	Veysi oğlu orta boylu kumral bıyıklı Veysi oğlu Mehmet	Bıçakçı	65	Kara Mustafa oğlu Ömer	Amele
66	Oğlakçı oğlu uzun boylu kara sakallı Ali oğlu Ömer (11. H. Temmettuat)	Bahçıvan	66	Köprülü Mehmet (74 H. Nüfus)	Ekmekçi Amelesi
67	İlyas oğlu orta boylu Mehmet oğlu Halil	Tımarlı Süvari Askari	67	Çalışsız oğlu Osman	Terzi
68	Sakızcı oğlu orta boylu kara sakallı İbrahim oğlu Osman	Bahçıvan	68	Muhacir Hacı Mehmet	Yok
69	Maden oğlu orta boylu kumral sakallı Abdullah oğlu Hüseyin (12.H.Temm)	Oduncu	69	Hacı Lut oğlu Hacı Osman	Fukaradan
70	Sarı Hasan oğlu kısa boylu sarı bıyıklı Hasan oğlu Abdi	Bahçıvan	70	Ekmekçi Dadı	Amele
71	Hacı Ahmetoğlu orta boylu Ahmet oğlu Ahmet	Bahçıvan	71	Kale-i bala İmamı oğlu Ali	Fukara
72	Mahmut Beyoğlu orta boylu kara sakallı Abdullah oğlu Mehmet	Tüccar	72	Sirkeci oğlu Mehmet	Bahçıvan
73	Hacı Nafi oğlu orta boylu köse sakallı Ali oğlu Mehmet	Ekmekçi	73	Tahir ağanın oğlu Mehmet	Ma'nisi olduğu
74	Köprülü ipek oğlu uzun boylu kara sakallı Abdullah oğlu Mehmet (66.H. Tem)	Ekmekçi	74	Evrene oğlu Hüseyin	Bahçıvan
75	Darıcı oğlu kısa boylu kum ral sakallı Ahmet oğlu Hacı Mustafa	Hamam Hizmetçisi	75	Sakızcı oğlu Hacı Mehmet(49 H. Nüfus)	Tellal
76	Çiçekli oğlu orta boylu kır sakallı Mustafa oğlu Osman	Saraç	76	Variç oğlu Hüseyin	Bahçıvan
77	İnce Bekiroğlu orta boylu kara sakallı Hasan oğlu Halil	Bahçıvan	77	Keskici oğlu Ali	Dikici
78	Karamustafaoğlu orta boylu kır sakallı İbrahim oğlu Köprülü Mehmet (26.H Nu)	Bahçıvan	78	Moramallı Alinin üvey oğlu Ömer ve Zakir	Sabi oldukları
79	Kasapoğlu Feyzullah oğlu Mehmet	Yok	79	Ak Ziya oğlu Ali	Bahçıvan
80	Değirmenci oğlu orta boylu kum ral sakallı Hasan oğlu Mehmet	Bahçıvan	80	Partal oğlu Ali (111.H Nüfus)	Bahçıvan
81	Mirti oğlu İbrahim oğlu Hasan	Yok	81	Arpacı oğlu İsmail	Bahçıvan
82	Mahmut Beyzade uzunca boylu kır sakallı Ahmet oğlu Hacı Hüseyin	Tüccar	82	Topal Abdi	Bahçıvan
83	Moramullu Hacı Ömer oğlu kısa boylu kara	Bahçıvan	83	Ömer oğlu Emrullah	Bahçıvan

H.1256 (1840) Tarihli Amasya Nüfus Defteri İle H.1260-1261 (1844-1845) Tarihli Amasya Temettuat Defterlerinin Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi

	sakallı Hüseyin oğlu Mustafa				
84	Ak Ali oğlu orta boylu Ömer oğlu Ömer(90 H. T)	Semerci Çırağı	84	Munyan oğlu İbrahim	Bahçıvan
85	Mini Mehmet oğlu Mehmet oğlu Ömer	Yok	85	Tuğcu oğlu Osman	Bahçıvan
86	Yozgatlı oğlu orta boylu kumral sakallı Ahmet oğlu Mehmet	Semerci	86	Yosmakçı oğlu Abdullah (112. H. Nüf)	Çoban
87	Hacı Lütfü oğlu orta boylu kumral sakallı Hüseyin oğlu Osman	Dikici	87	Beni Hafiz oğlu Mustafa	Duvarcı
88	Ahıskalı oğlu orta boylu kumral sakallı Ali oğlu İsmail	Ekmekçi Kalfası	88	Sadiç oğlu Mehmet	Irgat Taifesi
89	Ak Alioğlu orta boylu aksakallı Hasan oğlu Mehmet	Bahçıvan	89	Ekmekçi oğlu Mehmet	Bahçıvan
90	Mazak oğlu orta boylu sarı bıyıklı Mehmet oğlu Mehmet	Bahçıvan	90	Ak Ali oğlu Ömer (84. H Nüfus)	Bahçıvan
91	Orta boylu kır sakallı Abdullah oğlu Habeşli Hüseyin	Bahçıvan	91	Zanalı Ahmet Emin	Bahçıvan
92	Ebemili uzun boylu kır sakallı Abdullah oğlu Ali	Bahçıvan	92	Zal oğlu Mehmet	Demirci Esnafi
93	Emir Hasan oğlu uzun boylu kara sakallı Ahmet oğlu Ebemili Abdullah(92. H.Temettua)	Oduncu			
94	Çoban oğlu Mustafa oğlu Hacı Bekir	Bahçıvan			
95	Baloğlu orta boylu ter bıyıklı Halil oğlu Hüseyin	Bahçıvan			
96	Çorumlu köse oğlu uzun boylu kara sakallı Osman oğlu Hüseyin	Yok			
97	Külcü veli oğlu kısa boylu kır sakallı Ali oğlu Ahmet	Bahçıvan			
98	Züğürt oğlu kısa boylu Ahmet oğlu Osman	Bahçıvan			
99	Kaleli Hacı Mustafa oğlu Mustafa oğlu Ahmet	Yok			
100	Çizmeci oğlu Mustafa Oğlu Ali	Yok			
101	Geveze köse oğlu orta boylu kumral sakallı Hasan oğlu İsmail	Bahçıvan			
102	Sapçı oğlu uzun boylu kara bıyıklı Mustafa oğlu Osman	Bahçıvan			
103	Kesdik oğlu kölesi uzunca boylu kır sakallı Abdullah oğlu Mustafa	Yok			
104	Menkulcü oğlu orta boylu kara sakallı Mehmet oğlu Hüseyin	Bahçıvan			
105	Selamcı oğlu orta boylu kara sakallı Abdullah oğlu Mustafa	Zaptiye Askeri			
106	Orta boylu kır sakallı Hacı Abdullah oğlu Mehmet Emin Efendi (3 H. teme)	Mal Kâtibi			
107	Rıdvanzade uzun boylu kara sakallı Osman oğlu hacı Ali Bey	Yok			
108	Sarı Ahmetoğlu orta boylu kır sakallı Mehmet oğlu Hacı Tahir	Yok			
109	Uncu Ali oğlu Orta boylu kara sakallı Alioğlu Ahmet (36 H.T)	İmam			
110	Moramullu hasan oğlu Ahmet	Yok			
111	Partal oğlu orta boylu kara sakallı Ahmet oğlu Ali (80.H. Temettuat)	Yok			
112	Yosmakçı oğlu uzun boylu kır sakallı Ömer oğlu Abdullah (86. H. Temettu)	Çoban Kethü dalığı			

KAYNAKÇA

A. Arşiv Kaynakları

BOA, Maliye Nezareti (ML. VRD. TMT. D, No:16152, 16153, 16154, 16155, Tarih; 1248 (1833)

BOA, Maliye Nezareti, (ML. VRD. TMT), NO:13025, 12945, 12982, 12928, Tarih. 1260-1261

BOA, Maliye Nezareti, (ML. VRD. TMT), NO:12996, 14166, 14172, 14178, 14184, Tarih. 1260-1261

BOA, Maliye Nezareti (ML. VRD. TMT), NO: 4654, 4655, 4675, 4676,4677, Tarih 1260-1261

B.O.A. ML. VRD. TMT. No. 17534.

BAO. MSM. No: 58/5, 58/6.

BOA. MSM. NO: 65/1.

BOA. HAT, 335/19217.

BOA, NFS. d, No.2155, Tarih. 1256 (1840)

116

B. Araştırma Eserler ve Makaleler

Adıyeke, Nuri, “Temettuat Sayımları ve Bu Sayımları Düzenleyen Nizamname Örnekleri” OTAM, S.11, Ankara.2000

Aydın, Mahir, “Sultan II.Abdülhamid Döneminde Yapılan Nüfus Tahrirleri”, Sultan II. Abdülhamid ve Reformları Semineri 28-30 Haziran 1989, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.1990

Çadırcı, Musa, Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı, Türk Tarih Kurumu, Ankara.1997

Çimen, Adem, ”Sayım, Kayıt Düzeni ve Teşkilatlanma Açısından Osmanlıda Nüfus Hizmetleri”, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14/3, Ankara. 2012

Elibol, Numan, “ Osmanlı Devletinde Nüfus meselesi ve Demografi Araştırmaları”, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Isparta. 2007

- Erler, Mehmet Yavuz, “Osmanlı Nüfus Kayıtlarına Dair Alternatif Bir Kaynak: Defter-i Liva-i Canik (1837)”, The Journal of International Social Research (Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi), Volume 2, Issue: 8 , Summer 2009, s. 169-190.
- Gümüş, Mehmet , “Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları ve Bu Sayımları İçeren Kayıtların Tahlili”, Akademik Bakış, C.8, S.15, Ankara. 2014
- Güran,Tevfik , "Osmanlı Tarım Ekonomisi, 1840-1910",1. Ü. İktisat Fakültesi, Türk İktisat Tarihi Yıllığı, S.I, İstanbul, 1987
- Kahriman, Salih, Fevzi Gür, Amasya Nüfus Defteri 1840, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Amasya, 2012
- Karal, Enver Ziya, Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara. 1995,
- Karpat, H. Kemal, Osmanlı Nüfusu 1830-1914, Çeviren. Bahar Tırnakçı, İstanbul. 2010,
- Karpat, H. Kemal, Osmanlı Modernleşmesi Toplum, Kurumsal Değişim ve Nüfus, Çevirenler, Akile Zorlu Durukan, Kaan Durukan, İmge Kitapevi, Ankara, 2002
- Küçük, Cevdet, “Ceride Nezaret”, TDV.İA, C.VII. İstanbul, 1993
- Kütükoğlu Mübahat Kütükoğlu, "Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi Kaynaklarından Temettuat Defterleri", Belleten, C. LIX, Ağustos 1995, s.225, Ankara
- Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları), T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 43, Ankara. 2000,
- Özçelik, Selahattin, Tanzimat Öncesinde Girne Kazası, (Temettuat Defterlerine Göre), AÜ-DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi, C.XXII, S.34,Ankara.2003
- Öztürk, Said, Ondokuzuncu Yüzyılda Söğüt Kazası'nın Sosyal ve Ekonomik Özellikleri, VIII. Osmanlı Sempozyumu, Söğüt,1994
- Öztürk, Said, Türkiye’de Temettuat Çalışmaları, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, 2003
- Serin, Mustafa, "Osmanlı, Arşivi'nde bulunan Temettuat Defterleri", I. Milli Arşiv Şurası, 20-21 Nisan 1998 Tebliğler-Tartışmalar, Ankara 1998,
- Şener, Abdüllatif, Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Sistemi, İşaret yayınları, İstanbul.1990

Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları), T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 43, Ankara. 2000,
Vefik, Abdurrahman, Tekâlifî Kavaid, c.II, Dersaadet, 1300.